

ПИОНЕРСКИЯТ ПРИНОС НА ИВАН КИРКОВ В БЪЛГАРСКАТА АБСТРАКТНА ЖИВОПИС – ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОУКИ

Георги Костадинов Терзиев
Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, Бургас

THE PIONEER CONTRIBUTION OF IVAN KIRKOV IN THE ABSTRACT PAINTING IN BULGARIA – PEDAGOGICAL LESSONS

Georgi Kostadinov Terziev
Asen Zlatarov University – Burgas

Abstract. The text leads in educational context the pioneer contribution of Ivan Kirkov in the field of Bulgarian abstract art. The artist's deed is briefly described and analysed in its entity, certain aspects are highlighted. Considered is the role of the non-figurative exercises in the educational programme on visual arts in primary school. The possible interdisciplinary relations in this field are studied. The alternative significance of the non-figurative artistic exercises is highlighted for children who have difficulties in drawing from observation/memory/imagination. The possible interdisciplinary relations in the educational field are studied – on focus is the influential interaction between visual arts, mathematics and music.

Keywords: Universalism, common rules of shape forming, fulfilling artistic expression

Творческото дело на Иван Кирков споява в монолитно единство високи художествени завоевания и безкомпромисен нравствен максимализъм. Именно тази благородна сплав прави неговата личност особено значима при формирането на надеждни естетически и морално-етични ориентири за бъдещите начални учители. Настоящата разработка насочва изследователския интерес към един от безспорните и най-значими приноси на художника – пионерското начало в областта на абстрактната живопис и неговите отчетливи педагогически проекции.

Нефигуративните задачи са неотменна част от творческия арсенал на художествената педагогика. Тяхното присъствие още в началната училищна степен формира своеобразно ядро в художествено-изобразителната дейност. Същевременно те са неотменна съставна част от процеса на пълноценно общуване с пластичната творба в изящните изкуства. Задълбоченият поглед разширява тяхното значение в пространствата, надхвърлящи рамката на картината, графичния лист и кавалетната пластика. Пълноценното навлизане в дълбинните закони на формоизграждане неизменно налага абстрахирането от конкретните предметни характеристики на даден обект и привеждането му към общи изобразителни знаменатели. В този смисъл нефигуративните задачи се превръщат в сърцевина, спояваща наглед полярни морфологични единици в изящните, монументално-декоративните, приложно-декоративните изкуства, дизайна, неконвенционалните форми и архитектурата.

Заслужава внимание и потенциалът за осъществяване на качествени междупредметни връзки, който се съдържа в този съдържателен обхват. Без стремеж за изчерпателност, следва да бъдат посочени особено отчетливите паралели с обучението по математика, ярко проследими в пространството на т. нар. „геометрична абстракция”. Фактът, че в подобна стилистична редакция базисните геометрични фигури се превръщат в основно градиво, сам по себе си разгръща пред художествения педагог обширни зони за поставяне и качествено разрешаване на интегрални образователни задачи. Продължителният практически опит в тази област позволява формулирането на заключението за възможното изпреварващо въвеждане на някои математически понятия, оправдано от специфичните натрупвания, осъществени при изпълнението на определени нефигуративни задачи. В подобен контекст следва да бъде цитиран конкретният казус с изграждането на симетрични структури, което оптимизира познавателния потенциал на учениците за ранно осмисляне на симетрията не само като формообразуващ принцип, но и като математическа категория.

Паралелите с музикалното образование на свой ред открояват възможностите за прокарване на надеждни бродове между двете изкуства в пространството на нефигуративното творчество. Именно при поставянето на подобни изобразителни задачи добиват особена значимост универсалните проблеми, формиращи компактната обща зона в понятийния апарат, с който си служат музиканти и художници. Достатъчно е въвеждането на категорията „ритъм“, за да бъдат щрихираны контурите на плътни междупредметни връзки с интензивно образователно въздействие. В ясна логическа последователност посоченият общ понятиен знаменател въвежда в повествованието категорията „композиция“, която изявява особена сила иманентния си смисъл в пространството на абстрактните изобразителни задачи. Възприемането на твореца в пластичните изкуства като „композитор“, който се разпорежда с формите в пространството според своята автономна творческа роля, извисява художествената педагогика като зона за безпрецедентна изява на творчески импулси, които биха останали неосъществени в територията на другите учебни дисциплини.

Тази поливалентност поставя пред художествения педагог кардиналния въпрос за личностите, които най-ярко биха олицетворили значимостта на разглежданата художествено-естетическа проблематика. Предстоящата четиридесет годишнина от едно събитие с изключителна стойност в новата история на българското изобразително изкуство, утвърждава първостепенната значимост на Иван Кирков като първопроходец на абстрактната живопис у нас.

През месец май 1978 г., в салоните на „Шипка“ №6, Иван Кирков представя първата експозиция у нас, чието ядро съставляват абстрактни платна. Това значимо артистично събитие ознаменува стремителното навлизане в територията на нефигуративното творчество, останала тъй дълго непристъпна за българските художници. Колекцията е създадена след двумесечно пребиваване в САЩ. Десетилетия по-късно, авторът отново откроява в спомените си освобождаващия импулс, дошъл след изстраданото „прелитане“ над желязната завеса.

Без съмнение, задълбоченото творческо осмисляне на ярките впечатления от това отвъдокеанско пътешествие е в основата на разглежданото знаменателно събитие. Но щастливото стечение на обстоятелствата в случая катализира процеси, чието протичане е невъзможно без продължителното натрупване на необходимата артистична субстанция. Живописното творчество на Иван Кирков преди този съдбовен вододел дава богат материал за анализ, потърси ли се в дълбочина генезиса на изследвания качествен обрат.

Възпитаник на Кирил Цонев и Илия Петров, художникът превръща в своя знакова особеност подчертания интерес към фундаменталния проблем за композиционната организация на живописната творба. Още с платното „Край морския бряг“, породило бурна дискусия на Първата младежка изложба през 1961 г., той демонстрира впечатляващо умение да се разпорежи с картинното пространство. В предизвикателния лаконизъм на общия градеж се долавя стремлението структурните ядра да се освободят от задължителната субординация, която дава предимство на сюжетно-тематичния пласт.

В тази ранна творба младият живописец вече е подчинил пространственото решение на взаимодействия, които решително надмогат предписанията на класическата перспективна теория. Линията на хоризонта, пронизана от самотния силует на мъжката фигура вдясно, е загубила функцията си като основна опора при създаването на илюзия за триизмерност. В изчистения линеен ритъм художникът вражда сили, които се разгръщат по-скоро в планиметричната плоскост, съвпадаща с платното, отколкото във въображаемия перпендикуляр на наподобителната перспективна проекция. Контрапунктът, който противопоставя протяжните водоравни линии и стремителните отвори, чертае траекторията, която ще намери връхната си точка в изложбата през пролетта на 1978 г.

Още един съществен детайл в творческата биография на Иван Кирков осветлява зараждането на процесите, които закономерно извеждат художника в пространството на нефигуративното творчество. Сред многобройните му и респектиращи изяви като илюстратор специално място заема сътрудничеството със списание „Космос“. В търсенето на изобразителен ключ към научнофантастичната проза, която съставлява естествена сърцевина в литературното съдържание, авторът дава воля на творчески импулси, необременени от сковавашите предписания на нормативната естетика.

Следва да отбележим, че в рамките на този литературен жанр свободният идеен обмен естествено надмогна задължителната доминация на доктринерските рамки над чисто художествените търсения. В творческото си дело руснаците братя Стругацки, полякът Станислав Лем или българинът Любен Дилов третирали глобални идеи, които решително надхвърлят и най-разкрепостеното тълкование на заклинателната формула за социалистическия реализъм.

Впрочем с артистичните си превъплъщения илюстраторът Кирков чертае още един лъч, който достатъчно ярко осветява генезиса на неговата абстрактна живопис. Нееднократно в работата си върху детски издания той черпи инвенции от идеопластицизма на фолклорната ни традиция, за да открие друг свободен остров в морето на конвенционалните пластически похвати. Тук следва да прокараме още една успоредица, за да напомним за бродовете от илюстрацията към кавалетната графика, които намира в търсенето на нови художествени истини Борислав Стоев, друг изявен представител на тази забележителна генерация илюстратори.

Нееднократно въвежданият проблем за универсализма на българските творци, който така ярко олицетворява Иван Кирков, ни кара да търсим предпоставките за стремежа към определен художествен синтез и в разностранните му изяви като приложник. Независимо дали се превъплъщава като монументалист, театрален художник или графичен дизайнер, в разрешаването на сложните функционални уравнения художникът неизменно прилага лапидарни изобразителни формули. Именно в търсенето на съвършения баланс между чисти пластически стойности, обезателен за приложните изкуства, българските художници осъществиха един от най-масираните пробиви в наглед непробиваемата стена на догматичните ограничения.

Тази магистрална посока на художествени търсения припомня христоматийните слова на първопроходеца Кандински, който в своя програмен труд „За духовното в изкуството“ пледира за освобождаването на живописата от несвойствената литературна описателност и сближаването и с музиката чрез свободното „оркестриране“ на форми и цветовете.

Този паралел дава повод да наситим съдържателното ударение „Художникът и музиката“ с интересни фрагменти, които откриваме в артистичните проявления на Иван Кирков. Страстният меломан, неутолим в жаждата си да се потопи в магията на музикалната творба – с тези черти от своята творческа самоличност художникът се родее с Васил Бараков, още един именит майстор, запленил от магнетичната сила на музиката. Не е случаен фактът, че разглежданият забележителен пробив в каноничната система на живописата от „годините на застой“ е осъществена от запален ценител и тънък познавач на джаза. Чувството за вътрешна разкрепостеност, за свобода на артистичния порив пряко кореспондира с философията на този музикален феномен с афро-американски корени, която иманентно противопоставя спонтанния артистичен импулс на принудителните ограничения, независимо дали те имат социални или художествено-естетически корени. В израстването на нефигуративните цикли у Кирков ще открием съответствия с развитието на темата, така характерно за джазовата импровизация. Отчетливите пулсации на четката сякаш враждат в нефигуративните му платна енергията на „бийта“, за да им придадат особен чар и да ги предпазят от хладната умозрителност на лабораторния експеримент.

И все пак проследените знакови особености в творческата самоличност на художника не биха могли да обяснят изцяло радикалното преображение, заявено в изложбата през пролетта на 1978 г. Следва да отчетем и определящата роля, която играе друга съществена черта в неговата природа. Става дума за изумителното умение за артистично превъплъщение, което той неизменно проявява, преминавайки с лекота разграничителните линии в пластическите изкуства.

Иван Кирков е впечатляващо органичен във всичките си многостранни артистични прояви. Знаменателно е, че пионерът на абстрактната живопис в съвременната ни художествена култура е един от изявените портретисти със значим принос за реабилитацията на жанра. Парадоксът, че в нашата културна традиция „единичното“ и „общото“, отразени в портретния жанр и в антиномичния полюс на абстрактната картина, намират върхова художествена реализация в творчеството на един художник, приковава изследователския интерес.

Визираният контраст насочва вниманието към важен раздел от портретното творчество на Иван Кирков. Става дума за едносеансните портретни рисунки, които художникът създава в продължителен период от своя път в изкуството. Ще посочим като пример графичния портрет на актьора Николай Бинев, създаден в края на 60-те години.

Тази камерна творба категорично потвърждава качествата, открояващи нейния създател като един от най-вещите и всеобхватни „формотворци“, който при това обединява неподправената сила на съпреживяването с дълбочина и мощ на художественото проникновение. В завладяващата простота и класическата чистота на изпълнението образът на актьора сякаш се „разтваря“ в загадъчния живот на минали и бъдещи превъплъщения. Другият артист, отразен в непостижимата множественост на този лик, смайва с „всеоръжие“ и трогва с човечност.

Наистина удивителен е диапазонът, който демонстрира авторът, съчетал в артистичния си натюрел умението за пределно художествено обобщение, редом със смайващата способност да оживи листа с едно тъй живо човешко присъствие. Разглежданата творба припомня неговата принадлежност към неформалния кръг, в който освен героят от рисунката участват и неговата съпруга Домна Ганева, Жана Стоянович, Илка Зафирова, Васил Димитров, Иван Стоянович... Обединени от искрено приятелство и подчертан вкус към артистичната провокация, с ярките си спонтанни импровизации участниците в тази задруга на талантиви люде заличават границата между спектакъла и трапезната веселба. Навярно изследователите на т. нар. N-форми в българското изкуство ще включат в полезрението си и тези ранни кълнове, обединили маскарадното преображение и любителската фотография в нережисирана колективна артистична изява.

С присъствието си сред тези ярки творчески индивидуалности Иван Кирков придава ново измерение на съдбовната си връзка с театъра, скрепена от впечатляващите изяви като сценограф и костюмограф. В духа на голямата традиция, която свързваме с имената на Иван Милев, Пенчо Георгиев и Иван Пенков, художникът пренася в пространството на кавалетната живопис силните импулси, породени от магичната енергия в театралната зала.

Този изследователски ракурс насища пределно със смисъл понятието “артист”, което в българския езиков обичай рядко се свързва с изявата на художника. Отнесено към Кирков и приноса му на първопроходец в абстрактната живопис, то властно напомня за мощната творческа тяга, която издига художника високо над опасностите при това рисковано изследователско пътешествие. Именно в щастливото съчетание на сложна съвкупност от редки творчески умения, задвижени от дързост и неукротим изследователски порив, се раждат платната, които днес, четири десетилетия по-късно, не се нуждаят от великодушното на диахронния изкуствоведчески прочит. Режисирайки със замах това незабравимо действие от своя спектакъл, Иван Кирков превръща закъснялото с повече от половин век начало в откриване на неизследван маршрут към един от най-високите върхове в изкуството на новото време.

Творческото дело на Иван Кирков изправя художествения педагог пред предизвикателството да предаде на понятен език многопосочния и сложен художествен свят, съграждан в продължение на близо шест творчески десетилетия от художник с впечатляваща и многолика дарба. Открояването на подобна творческа личност би позволило органично да се спои възприемането на пластичната творба с изобразителната дейност, като по този начин теоретичните знания и съзидателният акт се обагрят от живото творческо присъствие. Това би разширило културния хоризонт и би формирало наченки на естетически критерий, позволяващ пълноценно естетическо преживяване както в пространството на класическите жанрове, така и при общуването с високите образци на абстрактното изкуство в националната и световната пластична култура.

Разглежданият проблем провокира дискусия за утвърждаването на абстрактните задачи като форма на учебна работа, която предоставя възможност за пълноценна творческа изява на децата, които се затрудняват да рисуват и моделират по наблюдение, по памет и по въображение и фантазия. Освобождаването от императивите на наподобителното формоизграждане, независимо дали то е обвързано с непосредствено наблюдение или с определено сюжетно – тематично условие, би освободило творческия заряд на мощни артистични импулси. В този смисъл нефигуративните задачи разкриват пред художествения педагог пространства на качествени алтернативни решения, които оптимизират процеса на обучение по изобразително изкуство в началното училище в едно от най – важните направления, свързани с осигуряването на възможности за пълноценна и качествена многостранна изява.

Затваряйки кръга, настоящото изследване чертае перспективи, които биха събрали след десетилетия днешните ученици в художествените музеи като автори на стойностно абстрактно изкуство и като негови просветени ценители.

References:

1. Avramov, D. Letopis na edno dramatichno desetiletie. S., 1994
2. Dimchev, V. Izobrazitelno izkustvo. Metodika. S., 1993
3. Zmiycharov, P. Lichen renesans. S., 1998
4. Kandinski, V. Za duhovnoto v izkustvoto. S., 1995